

وهزارهتی ناوخۆ ناوهندی هاوبهشی هه‌ماهه‌نگی قهیرانه‌کان

وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانی مرو‌یی له هه‌ریمی
کوردستان - عێراق

راپۆرتی ژماره: ٦ / کانونی دووه‌م / 2016

1. پيشهكى _____ 1
2. تېروانىنىك دهربارهى سهراوهى كۆمهكى و دارايى _____ 4
3. ههلسهنگاندى وهلامدانهوهى راپهراندن _____ 7
4. تېروانىنىكى نامرهكان 7
5. تهنروستى 8
6. پاك و خاوينى ئاو و ئاوهپۆ 11
7. پاراستن 12
8. ئاسايشى خوراك 15
9. پهروهده و فيركردن 16
10. كارىگهري لهسهر هاوالاتيان _____ 19

پیشہ کی

حکومتی ہیری می کوردستان - عیراق به دست ئه و هموو کیشانهی که له ناوه راستی سالی ۲۰۱۴ تووشی بووه ده نالیئی. سهره تاي ئه و کیشانه به برینی به شه بوجهی هیری می له لایهن حکومتی عیراق دهستی پیکرد و پاشان له گهل دروست بوون و پهیدا بوونی شه ری داعش هاتنی ئه و شه پوله ئاوارانهی پروویان له هیری می کرد کیشه کان زورتر بوون. قهیرانه کان تا کو ئیستا له هیری می به رده و امن و هیچ هیوایه کی روون نیه که به م زووانه

چاره سه ربکریت. هه رچه نده هاتنی ئاواره کان که می کردوو، به لام له گهل ئه و ه شدا هاتنیان بو هیری می به رده و امه. ئیستاش هه فتانه هیری می پیشوازی له نزیکه ی ۳۰۰-۴۰۰ ئاواره ده کات سه ره رای هه بوونی ۲۴۰،۰۰۰ په نابهری سوری و نزیکه ی ۱،۲ ملیون ئاواره ی ناوخوی عیراق که له هیری می ده ژین. هه رچه نده حکومتی هیری می ده رگای کراویه بو هه موو ئه وانه ی ده یانه ویت له م ناوچه یه به ئارامی ژیان بکه ن، به لام له خوگرتنی ئاواره و په نابهری زیاتر له توانای هیری می ده رچوو. له گهل که می هاوکاری مرؤیی و نا دلنیایی له گهل شیوازی هاوکارییه کان له داها توودا. ئه مه ش بوته هوی دروستبوونی بو شاییه که وه لامدانه وه ی قهیرانی مرؤیی مه ترسیدار و زه حمه تر کرده وه.

له ئیسنادا حکومتی هه‌ریمی کوردستان ناتوانیت خزمه‌تگوزاری گشتی بو هاولاتیانی دابین بکات.

به‌تایبته له که‌رته‌کانی ته‌ندرووستی و کاره‌با. بو نمونه، خزمه‌تگوزاری ته‌ندرووستی ته‌نها ریژهی ۴۰-۴۵٪ بو هاولاتیانی هه‌ریم و هه‌موو ئه‌و په‌نابه‌ر و ئاوارانه‌ی روویان له هه‌ریم کردوو دابین ده‌کریت. دابینکردنی کاره‌بای گشتی جاریکی تریش له ۱۸ کاتزمیر بو ۸-۱۰ کاتزمیر له پوژیک که‌می کرد بو ئه‌وه‌ی بتوانری کاره‌با بو زورترین ناوچه دابینکریت. سه‌ره‌پای ئه‌مانه‌ش زوربه‌ی پوژه‌کانی که‌رتی تایبته و گشتی به‌هوی نه‌بوونی پاره دواکه‌وتوون یان وه‌ستاوان. به‌پیی ئاماره‌کان نزیکه‌ی ۵۰۰۰ پوژه‌ی که‌رتی گشتی له‌گه‌ل ۳۰۰۰ پوژه‌ی که‌رتی تایبته وه‌ستاوان و دواکه‌وتوون، وه‌ستاندن ئه‌م پوژانه‌ی وایکردوو به‌هزاران هاولاتی ناوخویی و بیانی و ئاواره‌و په‌نابه‌ر بیکاربن و هه‌زاران کۆمپانیای بچوک و مامناوه‌ند بکه‌ونه ژیر قهرز و مایه‌ پوچ بن.

هه‌ر هه‌ریمیک که‌ سه‌ره‌پای هه‌بوونی ئابووری باش و ژیرخانی به‌هیز ده‌که‌ویته ژیر پال‌په‌ستوو کاتیک ریژه دانیشتووانی ۳۰٪ زیاد بکات. هه‌موو زیاد بوونیکی دانیشتووان داواکاری زور به‌دوای خویدا ده‌هینیت ئه‌مه سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی حکومتی هه‌ریم کیشه‌ی هه‌بوو پیش دروست بوونی ئه‌م قه‌یرانه‌ی مروییانه. ته‌نانه‌ت که‌موکوری هه‌بوو له ژیرخانی خزمه‌تگوزاری گشتی. ئه‌م کیشه‌ی و قه‌یرانه‌ی وای له حکومتی هه‌ریم کرد ده‌ست بکات به‌چاکسازی ئابووری و کارگیری بو ده‌رچوون له‌م قه‌یرانه‌ی و به‌لایه‌نی که‌مه‌وه که‌مرکدنه‌وه‌ی مه‌ترسی هه‌ره‌س هینانی ئابووری.

ئیسنا مووچه‌ی چوار مانگی فه‌رمانبه‌رانی حکومتی هه‌ریم دواکه‌وتوو و حکومتی زیاتر له ۱۶ ملیار دۆلار قه‌رزداره. حکومت هه‌ول ده‌دات داها‌ت زیاد بکات و خه‌رجی که‌م بکاته‌وه. پیشبینی ناکریت ئه‌م کیشه‌ی ئابووریانه به‌ماوه‌یه‌کی کورت و له داها‌توویکی نزیک چاره‌سه‌ر بکری. بیگومان ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری خراپتر ده‌کاته سه‌ر هاولاتیانی هه‌ریم و ئاواره‌و په‌نابه‌ران. پرسیاریکی گرنه‌ی هه‌یه که‌ پیویستی به‌ وه‌لام هه‌یه. ئه‌ویش ئه‌وه‌یه ئه‌گه‌ر حکومتی هه‌ریم ئه‌م هه‌موو ئاواره‌و په‌نابه‌ری له‌ خو نه‌گرتبا، بو کوئ ده‌چوون؟ ئاخو حکومتی هه‌ریم تووشی ئه‌م قه‌یرانه‌ی ئابووری و داراییه‌ی ده‌بوو؟ بوئه ئه‌رکی ریکخراوه‌ی نیوده‌وه‌له‌تیه‌کان و حکومتی ناوه‌ندی عیراقه‌ به‌شیک له‌ هاوکاریه‌ی مروییانه‌ی له‌ ئاستو بگرن به‌ دابینکردنی هاوکاری دارایی راسته‌وخوی حکومتی هه‌ریم تاکو له‌م قه‌یرانه‌ی رزگاری بیت. به‌ پیچه‌وانه‌وه کاریگه‌ری ئه‌م بارودوخه‌ زور گه‌وره‌تر ده‌بیت و راسته‌وخو کار له‌ حکومتی هه‌ریم ناوچه‌که‌ ده‌کات به‌تایبته‌ی ئاواره‌و و په‌نابه‌ران. بارودوخه‌که‌

لہٰذا سستی کی مہترسیدار و خراپدایہ پیویستہ بہ زووترین کات یارمہتہ داراییہکان زیاتربکرین و چونکہ بہم جوڑہ مہحالہ حکومہتی ہریم بتوانیت بہردہوام بیت لہ دابینکردنی داواکاری ئاوارہ و پەنابەران. ہریمی کوردستان بۆتہ جومگہیہکی سەرہکی لہ رووی ئاسایش و سەقامگیری لہ ناوچہکە. ہەرچەندە ئەم قەیرانە ئابووریانە تەنگ و چەلەمەئە بە ملیۆنان ھاوڵاتی ہەریم ھەڵچنیووہ. بە پێی ھەموو ھەلسەنگاندنەکان و لیکدانەوہکان، ئەم ھالەتە بەرہو خراپتر دەروات لہ سالی ۲۰۱۶ لہ بہر بہردہوام دابەزینی نرخي نہوت کہ نزیکہی ۹۰٪ لہ داھاتی ہریم پیکدینیت، کہمی ھاوکاری مرویی و زیادبوونی ئاوارہکان و خراپی بارودۆخی ژیانیان.

تیروانینیک دەر باره‌ی سەرچاوه‌ی کۆمه‌ک و دارایی

کەمی بەر دەستبوونی دارایی بۆ وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ی مرۆبیه‌کان شتیکی زۆر ترسناکه. ئەمه‌ش وایکردوو حکومه‌تی هه‌رێم نه‌توانیت هه‌موو پێویستیه‌ی زۆره‌ی هه‌یه‌ی دابینی بکات. پلانی وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ی مرۆبیه‌کان تاییه‌ت به‌ په‌ناباران دارپێژراوه‌ی له‌چوارچێوه‌ی پلانی (3RP) که ئەمه‌ش توانراوه‌ی پشتگیری دارایی بۆ پێژه‌ی ۳۷٪ دله‌پاوکی و کهم و کورتیه‌کان دابین بکریه‌ت. پلانی وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ی مرۆبیه‌ی تاییه‌ت به‌ ئاواره‌کان (HRP) تاكو ئیستا رێژه‌ی ۶۱،۹٪ پشتگیری دارایی دابینکردوو. به‌ هۆی کەمی پالپشتی داراییه‌وه‌، پلانی وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ی مرۆبیه‌کان وه‌کو پێویست سهرکه‌وتوو نه‌بووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی گونجاو ئه‌مانجه‌ی سهره‌کیه‌ی کورت و درێژ خایه‌ناکانی بپیکێ. هه‌رچه‌نده‌ ئه‌و هاوکارینه‌ی تاكو ئیستا کراون نه‌یان توانیوو پڕۆژه‌ی مام ناوه‌ند و درێژ خایه‌ن به‌رجه‌سته‌ی بکه‌ن به‌ هۆی کەمی پارهی ته‌رخانه‌راوه‌وه‌ که وایکردوو مه‌ودای پڕۆژه‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رچاو کهم بکات بۆ گه‌یشتن به‌ پێویستیه‌ی سهره‌تاییه‌کانی دانیشته‌وان. له‌و کاته‌ی رزگار کردنی ژیا‌نی هاو‌لاتیان بووه‌ته‌ شتیکی له‌ پێشینه‌، چونکه‌ پشتگۆی خستنی دانیشته‌وان ده‌بێته‌ درووست بوونی یان بووه‌ته‌ هۆی درووست بوونی چه‌ندین کێشه‌ و گرفت. وه‌کو کێشه‌ی ته‌ندرووستی جه‌سته‌یی و عه‌ق‌لی، لاواز بوونی شیوازی ژیا‌نی خێزان و کۆمه‌لگا، درووستبوونی که‌شیکی خراپ، لادان له‌ رێبه‌وه‌ی فی‌ربوون و گه‌شه‌ی مندا‌لان و درووست بوونی په‌شوکی و نار‌ه‌زایی کۆمه‌لایه‌تی له‌ کۆمه‌لگادا.

دوای ب‌لا‌بوونه‌وه‌ی په‌تای کۆلی‌را له‌ ناوه‌راست و باشووری عیراق له‌ مانگی ئه‌یلو‌لی سا‌لی 2015، ناوه‌ندی هاوبه‌شی هه‌ماهه‌نگی قه‌یرانه‌کان JCC داوای کۆبوونه‌وه‌ی کرد له‌گه‌ڵ هاوبه‌شه‌کانی. JCC به‌ هه‌ماهه‌نگی ریکخراوی UNOCHA توانی پێنج کۆبوونوه‌ی ریکب‌خات بۆ مه‌به‌ستی ده‌سته‌به‌رکردنی ته‌واوی توانا‌کان بۆ خۆپاراستن و وه‌لامدان‌اوه‌ی په‌تای کۆلی‌را له‌ کاتی سهره‌ه‌ڵدان و ب‌لا‌بوونه‌وه‌ی له‌ هه‌رێمی کوردستان. گرن‌گترین ئه‌نجامه‌کانی کۆبوونه‌وه‌ی یه‌که‌م بریتیبوون له‌ ده‌ستنیشانکردنی ئه‌و به‌رهبه‌ستانه‌کان له‌گه‌ڵ دیاریکردن و دۆزینه‌وه‌ی رینگا چاره‌ی کاریگه‌ر و ئاماده‌کاریه‌کی ته‌واو له‌ ئه‌گه‌ری ب‌لا‌بوونه‌وه‌ی په‌تای کۆلی‌را: (۱) کەمی کلۆر و ب‌لا‌وکراوه‌ی به‌رنگاربوونه‌وه‌، (۲) هۆشیاری گشتی له‌سه‌ر پیس بوون و پاراستن و پال‌اوتنی ئاو وه‌ هه‌روه‌ها کاریگه‌ری هۆشیاری ژینگه‌یی، (۳) چاودێری کردنی سه‌چاوه‌کانی ئاو و ئاگادار کردنه‌وه‌ له‌ میکانیزما‌کانی رینگیکردن له‌ ب‌لا‌بوونه‌وه‌ی په‌تاکه‌. ئەمه‌ش وه‌کو پشتگیری ده‌بێت بۆ تاقیگه‌کانی حکومه‌تی هه‌رێم، (۴) هه‌بوونی که‌لوپه‌لی پێویست بۆ

تیروانینیک دەر باره‌ی سه‌رچاوه‌ی کۆمه‌ک و دارایی

چاگردنه‌وه‌ی ژێرخانی ئاو و پاراستنی ئاو، ٥) دارشتنی به‌رنامه‌ی گونجاو بۆ به‌فیرۆنه‌دانی ئاو و رێگریگرتن له‌ پیس بوونی ئاو، ٦) به‌رپۆه‌بردن و مامه‌له‌کردن له‌گه‌ڵ هه‌بوونی هه‌ر حاله‌تیکی کۆلیرا. له‌ مانگی کانوونی یه‌که‌می ٢٠١٥، پرۆگرامی یارمه‌تی پێداویستی زستانه‌ ده‌ستی پێکرد و تاكو ئیستاش به‌رده‌وامه‌ بۆ دابینکردنی نه‌وت و که‌لوپه‌لی زستانه‌ بۆ ئاواره‌ و په‌نابه‌ران. به‌ هه‌ماهه‌نگی و چاودێری ناوه‌ندی هاوبه‌شی هه‌ماهه‌نگی قه‌یرانه‌کان JCC به‌ هه‌موو لقه‌کانی له‌ هه‌ر سێ پارێزگا‌کانی کوردستان، رێخراوی UNOCHA هه‌ستا به‌ دابینکردنی که‌لوپه‌لی هه‌سانه‌وه‌ و پێداویستیه‌ سه‌ره‌کیه‌کان بۆ ٤٥٧٩٨ خیزان که‌ بریتی بوون له‌ به‌تانی و رایه‌خی دژه‌ ئاو و جه‌لیکانی نه‌وت. پرۆگرامه‌که‌ له‌ مانگی تشرینی یه‌که‌م ده‌ستی پێکرد، گه‌یشه‌ ٢٠٧٠٨ خیزان له‌ ده‌وک، ١٥٨١٠ خیزان له‌ هه‌ولێر و ٩٢٨٠ خیزان له‌ سلیمانی. له‌ سه‌راتا دا ژماره‌ی خیزانه‌کان زیاتر بوو له‌ ٣٩٠٠٠ خیزان (زیاتر ئه‌وانه‌ بوون له‌ ده‌ره‌وه‌ی که‌مپ نیسته‌جێ بوون). کۆی گشتی ٥٤٠٠٠ خیزانی ئاواره‌ و په‌نابه‌ران به‌ ئامانج کرابوون بۆ پێدانی که‌لوپه‌لی زستانه‌. له‌مانه‌ش ٣٩٠٠٠ خیزان بۆ که‌لوپه‌لی هه‌سانه‌وه‌ و پێداویستیه‌ سه‌ره‌کیه‌کان، دابینکردنی نه‌وت بۆ ٢٧٠٠٠ خیزان و دابینکردنی یاره‌مه‌تی دارایی بۆ کرینی نه‌وت بۆ ٢٧٠٠٠ خیزانی تر.

حکومه‌تی عێراق ده‌ستی کرد به‌ پێدان و دابینکردنی بری ٢٠٠ لتر نه‌وت بۆ هه‌ر خیزانیکی ئاواره‌ی. پرۆسه‌که‌ تاكو ئیستاش به‌رده‌وامه‌ بۆ هه‌موو ئه‌و خیزانانه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ و ناوه‌وه‌ی که‌مپه‌کان ده‌ژین. دابینکردنی نه‌وت له‌لایه‌ن حکومه‌تی عێراق ته‌نها بۆ یه‌که‌جاره‌. له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌ش ئه‌وانه‌ی له‌ نیو که‌مپ ده‌ره‌وه‌ی که‌مپه‌کان ده‌ژین پێویستیان به‌ به‌تانی و سوپای نه‌وتی هه‌یه‌.

خشته‌ی خواره‌وه‌ پرۆسه‌ی دابه‌شکردنی نه‌وت نیشان ده‌دات:

دابه‌شکردنی ٢٠٠ لیتر نه‌وت بۆ ئاواره‌ و په‌نابه‌ران بۆ هه‌ر خیزانیکی				
پارێزگا	که‌مپ	ده‌ره‌وه‌ی که‌مپ	تیبینی	
١	هه‌ولێر	دابه‌شکراوه	به‌رده‌وامه‌	نه‌وتی دابینکراو بۆ که‌مپی هه‌رشه‌م و به‌حرکه‌ له‌ لایه‌ن رێخراوی UNHCR
				وه‌رگرتنی ٢٠٠ دۆلار بۆ هه‌ر خیزانیکی له‌ که‌مپی دیبه‌گه‌ و عه‌نکاو بۆ کرینی نه‌وت

تیروانینیک دەر باره‌ی سه‌رچاوه‌ی کۆمه‌ک و دارایی

	به‌رده‌وامه	داب‌ه‌شکراوه	دهۆک	٢
داب‌ه‌شکرێ نه‌وت ده‌ستیپێکردوو له به‌رواری ٢٢-١١- ٢٠١٥ له ناوچه شاخاویه‌کانی کوردستان ئیستاش به‌رده‌وامه له نیو شار	به‌رده‌وامه	داب‌ه‌شکراوه	سلیمانی	٣

هه‌سه‌نگاندنی وه‌لامدانه‌وهی راپه‌راندن

تیروانینیکی ئاماری

% پاریزگا	ژماره‌ی ئاوه‌ره‌ی ناوخۆیی			پاریزگا	
	ده‌ره‌وه‌ی که‌مپ % له	که‌مپ % له	ژ. تاک	ژ. خه‌یزان	
39.27%	59.73%	40.27%	482, 874	91, 945	ده‌وک
37.02%	97%	3%	454, 077	99, 700	هه‌ولیر
23.61%	89.70%	10.30%	289, 556	61, 547	سه‌لیمانی
100%	81.60%	18.40%	1, 226, 507	253, 192	کۆی گشتی

% پاریزگا	ژماره‌ی په‌نابه‌ر			پاریزگا	
	ده‌ره‌وه‌ی که‌مپ % له	که‌مپ % له	ژ. تاک	ژ. خه‌یزان	
40.05%	54.44%	45.56%	94, 639	29, 628	ده‌وک
47.49%	32%	68%	112, 203	42, 922	هه‌ولیر
12.46%	97.28%	2.72%	29, 434	11, 635	سه‌لیمانی
100%	78.18%	21.82%	236, 276	84, 185	کۆی گشتی

بێگومان له‌گه‌ڵ هاتنی ئەم ژماره‌ زۆره‌ی ئاواره، پیداوێستی و داواکاریه‌کانیان به‌شیوه‌یه‌کی به‌رچاو جێبه‌جێ نه‌کراوه. به‌رده‌وام بوونی هاتنی ئاواره بو هه‌ریه‌می کوردستان له پاریزگاکانی تری عێراقه‌وه باردۆخێکی ئالۆزی دروستکردووه که تیایدا ملیۆنان هاوڵاتی پێویستیان به‌ خزمه‌تگوزاری و پاراستن و له‌خۆگرتن هه‌یه. ئەم خزمه‌تگوزاریانه هه‌ر له که‌لوپه‌له سه‌ره‌تاییه‌کانی ژیان، دووباره ئاسایی کردنه‌وه‌ی باردۆخۆی ده‌روونی ئاواره و په‌نابه‌ران و دابینکردنی په‌روه‌رده و پاریزگاری

کۆمه‌لایه‌تی، ئاسایشی ئابووری و گۆزه‌رانی باشترین ده‌گریته‌وه. هه‌ر خیزانیک له هه‌ر شه‌پۆلیکی هاتنی ئاواره، چیرۆکیکی جیاوازی هه‌یه که په‌یوه‌سته به سروشت و دووری ئه‌و جیگایه‌ی تیایدا ئاواره بووه. ئه‌مه‌ش وای کردووه هه‌ر خیزانیک له‌م شه‌پۆلانه‌ی ئاواره‌بوون پیوستی و داواکاری سه‌ره‌کیه‌کانیان جیاوازیی. له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌ش که وه‌ک ئه‌وه‌ی له خواره‌وه باس کراوه، هه‌بوونی ئه‌م ئاوارانه کۆمه‌لیک پیوستی هاوبه‌شیان هه‌یه بۆ گه‌رانه‌وه‌یان بۆ دۆخیکی باشتتر و فراهه‌م کردنی ژیانیکی گونجاوتر.

ته‌ندروستی

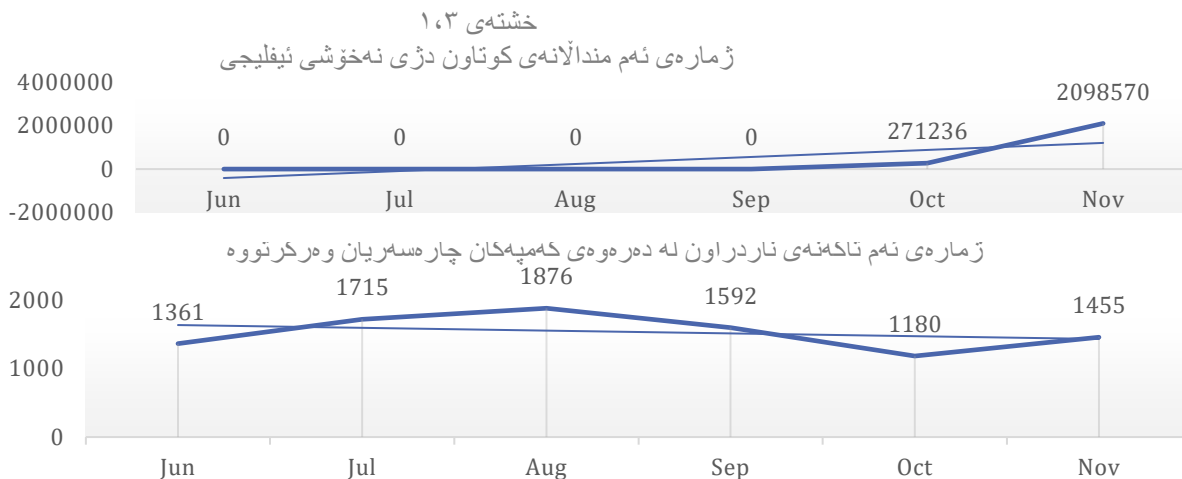
وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی عێراق دوا‌ی دُنیا بوونه‌وه له ۱۵ حاله‌ت له تاقیگه‌کانی عێراق، بۆ بوونه‌وه‌ی په‌تای کۆلیرا له دوو پارێزگای له به‌رواری ۱۵ ئه‌یلولی 2015 راپیگه‌یاندا. وه‌کو هه‌نگاوێکی سه‌ره‌تایی به مه‌به‌ستی ریگری کردن له بۆ بوونه‌وه‌ی په‌تاکه، وه‌زاره‌تی ته‌ندروستی و هاوبه‌شه‌کانی، که‌ره‌سته و که‌لوپه‌لی نه‌خۆشی سکچوون له نه‌خۆشخانه‌کانی ئه‌و ناوچانه‌ی په‌تاکه‌ی لێ بۆ بوویه‌وه دابه‌شکرد وه هه‌روه‌ها هۆلی تاییه‌تیا بۆ نه‌خۆشی سکچوون له‌و ناوچانه ئاماده‌کرد. سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی ئه‌م پلانه توانی له کاریگه‌ری په‌تاکه که‌م بکاته‌وه، به‌لام له ۲۲ی تشرینی یه‌که‌م زیاتر له ۲۸۰۰ حاله‌تی کۆلیرا له تاقیگه‌ی ناوه‌ندی عێراق له ۱۷ پارێزگا راگه‌یندا. ئه‌م هه‌ره‌شه‌یه گه‌یشه‌ هه‌ریمی کوردستان به هه‌بوونی ۱۰ حاله‌تی کۆلیرا، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌شدا توانرا حاله‌ته‌کان کۆنترۆلبکریڤ پاش ئاماده کردنی پلانیکی تۆکه‌م له کاتی خۆی له‌لایه‌ن حکومه‌تی هه‌ریم و ئازانسه‌کانی UN و هاوبه‌شه‌کانی. گرنگترین چالاکیه‌کانی که ئه‌نجامدران بۆ ریگری کردن له په‌تاکه بریتی بوون له بۆ کردنه‌وه که‌لوپه‌لی پاک و خاویڤی، ئاوی خاویڤی، که‌لوپه‌لی پیوست بۆ خاویڤی کردن و پاراستی ئاوی و کامپینی بۆ کردنه‌وه‌ی هۆشیاری ته‌ندروستی. به‌شیوه‌یه‌کی دیار و تاییه‌ت ریخراوی ته‌ندروستی جیهانی و هاوبه‌شه‌کانی هه‌ستان به دابینکردنی هاوکاری بۆ فه‌رمانگه‌ی ته‌ندروستی به مه‌به‌ستی جیبه‌جی کردنی دوو خولی کوتان دژی نه‌خۆشی کۆلیرا له هه‌موو هه‌ریمی کوردستان. خسته‌ی ۱، ۱، ۲، ۱ له خواره‌وه ئاماره به‌وه کردووه که راپۆزکردنی پزیشکی له مانگی ئه‌یلول به ریزه‌ی ۲۹٪ زیادکردووه که هۆکاری سه‌ره‌کی ئه‌م راپۆزکردنه له‌به‌ر نه‌خۆشی سکچوون، هه‌وکردنی پیست، هه‌وکردنی سیه‌کان بووه به‌لام له مانگی تشرینی یه‌که‌م و دووه‌م راپۆزکردنی پزیشکی که‌می کردووه به‌هۆی که‌م بوونه‌وه په‌تای کۆلیرا.

هه‌سه‌نگاندنی وه‌لامدانه‌وه‌ی راپه‌راندن

له مانگی تشرینی دووهم، خولی دووهمی کوتان دژی نه‌خۆشی نیفلیجی له پارێزگاکانی ههریمی کوردستان دهستی پیکرد. له ماوه‌ی ٥ رۆژی که‌مپینه‌که نزیکه‌ی ١٠٠٪ هه‌موو مندالانی ناوچه‌که‌ی گرته‌وه‌ی بیجگه‌ له‌و مندالانه‌ی که‌ پیشتر کوترابوون له که‌مپینی کۆلیرا. له شاری دهۆک ٤٤,٩٩٧ مندالی ئاواره‌ی ته‌مه‌ن خوار ٥ سالی و ١٩٤,٩٩٦ مندالی تری خه‌لکی ناوچه‌که‌ کوتران. له هه‌ولیر

٣٨,٥٤٥ مندالانی ئاواره‌ی دهره‌وه‌ی که‌مپه‌کان واتا ئه‌وانه‌ی ناو کۆمه‌لگا ده‌ژین کوتران و له کاتی‌که‌دا له سلیمانی ٢٣,٣٠٤ مندال که‌ له ناو کۆمه‌لگا ده‌ژیان له‌م که‌مپینه‌ کوتران وه‌کو ئه‌وه‌ی له خشته‌ی ژماره ١,٣ له خواره‌وه‌ نیشاندراره.

هه‌رچه‌نده وه‌لامدانه‌وه‌ی تهن‌دروستی بو‌ئو ناوچانه‌ی له‌سه‌روهه ئاماره‌یان بو‌کراوه زور وورد بووه، به‌لام تاكو ئیستا‌ش چه‌ند به‌ربه‌ستیکی دیارو به‌رچاو له‌پیش ئه‌نجامدانی کاره‌کان هه‌یه. که‌می ده‌رمان چه‌ند گ‌رفتییکی گه‌وره‌ی بو‌نه‌خوشه‌کان درووست کردووه که تاكو ئیستا چه‌ند نه‌خوشیك به‌دهست نه‌خوشی درپ‌زخایه‌نه‌وه ده‌نالین. که‌می پال‌پشتی دارایی و هاوکاری خوراک ده‌بیته هوی زیادبوون و درووستبوونی به‌د خوراک‌ی به‌تایبه‌تی له‌نیو مندالان. که‌لوپه‌لی فریاکه‌وتوون له‌کوگاکانی هه‌ریم به‌گویره‌ی پیویست نیه. به‌هاناوه‌چوونی حاله‌ته‌کانی فریاکه‌وتن له‌هه‌ریم له‌استادا زه‌حمه‌ت و مه‌حاله، له‌هه‌مان کاندای سیسته‌می تهن‌دروستی له‌هه‌ریم ناتوانیت ژماره‌ییکی زوری نه‌خوش له‌خو‌بگریت ئه‌مه‌ش به‌گویره‌ی لی‌دوانی به‌رپرسیانی وه‌زاره‌تی تهن‌دروستی که‌رایگه‌یاندوه له‌کاتی ئیستادا که‌رتی تهن‌دروستی ده‌توانیت ته‌نها ۴۰ - ۴۵٪ خزمه‌تگوزاریی سه‌ره‌تایی بو‌دانیش‌توانان دابین بکات. ئه‌مه‌ش وای کردووه پ‌یزه‌یه‌کی ترسناکی ۵۰-۵۵٪ دانیش‌توانان بی‌به‌ش بن له‌خزمه‌تگوزاری تهن‌دروستی. ئه‌گه‌ر هاوکاری دارایی دابین نه‌کریت، پیش‌بینی ده‌کریت ئه‌م بو‌شاییه‌ی زیاد بی‌ت له‌سالی ۲۰۱۶. گ‌رنگترین داواکاریه‌کان له‌کاتی ئیستا بریتیه له‌نوژنه‌نکردنه‌وه و فراوانکردن و چاک‌کردنه‌وه بنکه‌ی خزمه‌تگوزاریه‌ سه‌ره‌کی و لاوه‌کیه‌کان که ئه‌مانه‌ داگریته‌وه:

۱- ژیره‌خانی تهن‌دروستی:

- درووست کردن و به‌ره‌و پیش‌بردن بنکه‌ی تهن‌دروستی سه‌ره‌کی و لاوه‌کی
- به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی ئه‌و بنکه‌ی تهن‌دروستیانه‌ی ئیستا هه‌ن
- فراوان کردنی ئه‌و بنکه‌ی تهن‌دروستیانه‌ی ئیستا هه‌ن

۲- که‌لوپه‌ل و پی‌داویستی پ‌زیشکیه‌کان:

- دابین‌کردنی ده‌رمان و که‌لوپه‌لی ده‌رمانخانه و ئامیره‌کانی فریاکه‌وتن له‌کاتی بلا‌بوونه‌وه‌ی هه‌ر نه‌خوشیه‌ک.
- دابین‌کردنی که‌لوپه‌له‌ پیویسته‌کانی تهن‌دروستی و تاقیگه‌یی
- دابین‌کردنی که‌لوپه‌لی نه‌شته‌رگه‌ری
- تازه‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و که‌لوپه‌لانه‌ی بو‌نه‌شته‌رگه‌ری به‌کاردین
- دابین‌کردنی ئه‌مبولانس به‌هه‌موو که‌لوپه‌له‌کانیه‌وه
- دابین‌کردنی فریاگوزاری سه‌ره‌تایی و که‌لوپه‌لی ئاگرکوژینه‌وه بو‌هه‌موو خیزانیك که‌نیشته‌جیی که‌مه‌په‌کانن

- ۳- تیچووی راپه‌راندنی کاروباره‌کان
- دابینکردنی مووچه‌ی کارمهنده‌کان که بریتین له پزیشکان و یاریده‌ده‌ری پزیشکان و په‌رستاره‌کان و فه‌رمانبه‌رانی که‌رتی ته‌ندروستی.
 - دابینکردنی مه‌شق و راهینانی پیشه‌یی له‌سه‌ر فریاگوزاری سه‌ره‌تایی بو چاودیران و ستافی که‌مپه‌کان له‌سه‌ر حاله‌تی له‌ناکاو.
 - ته‌رخانکردنی هاوکاری دارایی بو کارگیری کردن و به‌ریو‌بردن و تیچووی ته‌ندروستی.

پاک و خاوینی ئاو و ئاوه‌رۆ

بلاوبونه‌وه‌ی نه‌خۆشی کۆلیرا له‌سه‌رانسه‌ری عیراق ریخراوی WHO و هاوبه‌شه‌کانی ناچار کرد که پلاناکانیان بگۆرن و ئاماده‌کاری بو ریگری کردن له‌ نه‌خۆشی کۆلیرا بکه‌ن به‌ پلانی سه‌ره‌کیان. چالاک‌ی و ئاماده‌کاریه‌کان له‌ ناو کامپه‌کانی ئاواره و په‌ناباران و کۆمه‌لگای میواندار جیبه‌جیگران. گرنگترین ئه‌و چالاکیان‌ه‌ی که له‌لایه‌ن ریخراوی WHO و هاوبه‌شه‌کانی کران بریتی بوون له‌ : تا‌قی کردنه‌وه‌ی کوالیتی ئاو و خاوین کردنه‌وه‌ی ویستگه‌ی پاک‌کردنه‌وه‌ی ئاو و بلاو‌کردنه‌وه‌ی که‌لوپه‌لی خاوین کردنه‌وه‌ و کۆکردنه‌وه‌ و فری‌دانی زبل و خۆل و خاشاک و دابینکردنی ته‌نکه‌ری ئاوی خاوین له‌ چه‌ند ناوچه‌یه‌ک و که‌مپینی هۆشیاری کردنه‌وه‌ی هاو‌لاتیان. ئه‌ممه له‌ کاتی‌کدا حکومه‌تی هه‌ریمی

کوردستان پووبه‌رووی که‌م و کورپه‌کی ئیجگار گه‌وره بوو‌ته له‌ ژیرخانی ئاوی خاوین و خراپی سیسته‌می دابینکردنی ئاوی خاوین و که‌می ماده‌ی کلۆر بو خاوین کردنه‌وه‌ی ئاو. له‌ کاتی‌کدا که نه‌خۆشی کۆلیرا له‌ ناوچه‌کانی تره‌وه هاتوو بو کوردستان، بویه هه‌وله‌کان پۆلین کران بو ریگری کردن له‌ هه‌ر بلاوبونه‌وه‌یه‌کی تر له‌ هه‌ریم. له‌م کاته‌دا هه‌ریمی کوردستان کیشه‌ی دابینکردنی ۲۹٪ ماده‌ی کلۆری هه‌یه، ئه‌مه‌ش ریگری له‌به‌رده‌م هه‌وله‌کانی خاوین کردنه‌وه‌ی ئاو و له‌ ناو بردنی زینده‌لوچکانه‌ی له‌ ناو ئاو ده‌ژین که ده‌بنه‌ هۆی بلاوبونه‌وه‌ی نه‌خۆشیه‌که. له‌ کاتی‌کدا ئه‌م جاره‌یان به‌ شیوه‌یه‌کی ریک و پیک ریگری‌کرا له‌ بلاوبونه‌وه‌ی نه‌خۆشی کۆلیرا له‌م کاته‌دا، به‌لام له‌وانه‌یه حکومه‌تی هه‌ریم نه‌توانیت ئه‌م ریگریه له‌ داها‌توو بکات. چه‌ند کاریکی گرنگ ماون بو با‌شترکردن و چاک‌کردنه‌وه‌ی ویستگه‌کانی پاک‌کردنه‌وه‌ی ئاو تا‌کو بتوانن ئاوی خاوین بو هاو‌لاتیان دابین بکه‌ن.

هه‌سه‌نگاندنی وه‌لامدانه‌وه‌ی راپه‌راندن

- دابینکردنی سه‌رچاوه‌ی ئاو به پێ مه‌رج و ستانداردی جیهانی بۆ که‌مپه‌کان.
- دروست کردن و دانانی بۆری گواستنه‌وه‌ی ئاو له هه‌ر شوینیک که پێویست بێت.
- چاککردنه‌وه و تازه‌کردنه‌وه‌ی بۆریه‌کانی گواستنه‌وه‌ی ئاو.
- دابین کردن و دروستکردنی تانکی ئاوی له هه‌موو کامپه‌کان.
- دابین کردنی مادده‌ی کلۆر بۆ دلنیا بوون له دابینکردنی ۱۰۰٪ ئاوی خاوین بۆ هه‌موو دانیشتوانی هه‌ریم

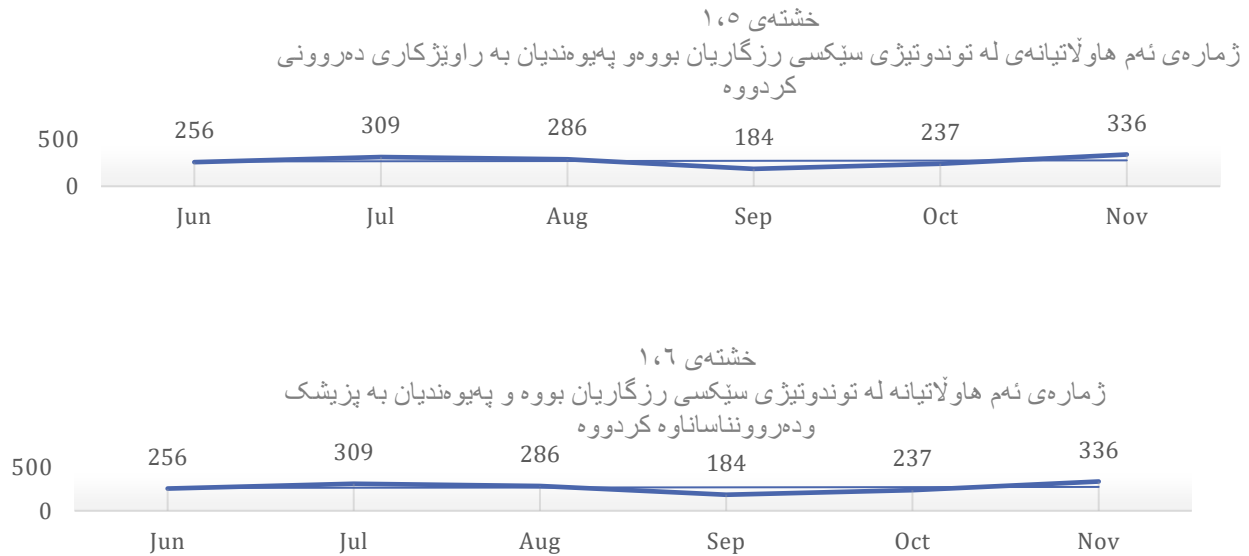
پاراستن

پاراستنی ئاواره و په‌نابه‌رن له ئیستادا به گرنگترین کاری سه‌ره‌کی حکومه‌تی هه‌ریم داده‌ندریت، به تایبه‌تی بۆ ئافره‌تان و مندالان و به سال‌اچوووان و که‌م ئەندامان. حکومه‌تی هه‌ریم پێ و شوینی گونجای گرتووته به‌ر بۆ ئەم کاره، به‌لام له‌گه‌ڵ ئەمه‌شدا چه‌ندین کیشه و که‌م و کورتی ماوون. له ماوه‌ی چه‌ند مانگی رابردوودا به شودانی پێش وه‌خته به شیوه‌کی به‌رچاو زیادی کردووه له نیو ئاواره و په‌نابه‌ران به تایبه‌تی له پارێزگای دهۆک. ئەمه‌ش وایکرد لایه‌نه په‌یوه‌نداره‌کان له حکومه‌ت و ریکخراوه‌کان که‌مپینیک دژی با شهودانی پێش وه‌خته ریکبخه‌ن له نیو که‌مپه‌کان بۆ ماوه‌ی دوومانگ. که‌مپینه‌که کۆمه‌لێک چالاکي له خوگرتبوو له‌وانه: که‌مپینی بلاوکردنه‌وه‌ی هۆشیاری له نیو مندالاندا و راهیانی ستافی په‌یوه‌ندیار له ریکخراوه نا حکومیه‌کان و هاوبه‌شه‌کانی UN له‌سه‌ر که‌مپینه‌که و به‌شداری پیکردنی خه‌لکی ئاسایی له کۆمه‌لگا له به‌ریوبه‌رانی که‌مپ و مامۆستا و پیاوانی ئایینی. خشته‌ی ۱،۴ ئاماژه به ژماره‌ی ئەم هاوالاتیانە ده‌کات که خزمه‌تگوزاری پاراستن و چاودێری کردنیان پێگه‌یشتوه له ماوه‌یه‌کی کورتدا.

هه‌سه‌نگاندنی وه‌لامدانه‌وه‌ی راپه‌راندن

دوبه‌دوای ئه‌مه وه‌کو به‌لگه‌یه‌ک خشته‌ی ژماره ۱,۵ و ۱,۶ نیشان ده‌دات که چۆن ژماره‌ی ئه‌وانه‌ی رزگاربوون له توندو تیزی سیکسی په‌یوه‌ندیان به لایه‌نی په‌یوه‌ندار و راپۆژکارییه ده‌روونییه‌کان کردوه.

رێکخراوه‌کانی تایبەت به پرسی توندوتیزی سیکسی دژی ئافره‌تان چه‌ندین په‌یامی گرنگیان بلا‌وکرده‌وه سه‌باره‌ت به توندوتیزی سیکسی دژی ئافره‌تان و هه‌روه‌ها پێشکەش کردنی خزمه‌تگوزاری سه‌باره‌ت به که‌میانی بلا‌وکردنه‌وه‌ی هۆشیارکردنه‌وه له‌م بواره‌دا، هه‌روه‌ها ئه‌نجامدانی چه‌ندین کارو‌چالاکی سه‌باره‌ت به بنیاتنانی تواناکان بۆ به‌رپه‌یوه‌به‌رانی بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی توندوتیزی دژی ئافره‌تان، که تیا‌یدا خولی مه‌شق و راه‌ینیانی په‌یوه‌ست به‌م بواره ئه‌نجامدرا.

له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌شدا، که‌رتی پاراستن چه‌ندین کێشه و که‌م و کورتی تیا‌دایه وه‌کو که‌می پێویسته‌یه‌کانی پاراستن بۆ خه‌ڵکانی ئاواره و په‌نا‌به‌ره‌کان. پێدا‌ویسته‌یه‌کانی پاراستن و وه‌لامدانه‌وه‌ی ئه‌م که‌رتی زۆر تایبەت و هه‌ستیاری و دابینکردنیان زۆر زه‌حمه‌ته، بۆیه مه‌ترسی زیان پێگه‌یان‌دیان زۆر به‌رزه، هه‌روه‌ها هه‌ندیک له پێدا‌ویسته‌یه‌کانی پاراستن زۆر هه‌ستیاری له‌رووی کۆمه‌لایه‌تیه‌وه و به‌شێوه‌یه‌ک تا‌ک و خه‌زانه‌کان زۆر به زه‌حمه‌ت به‌ده‌ستی ده‌هینن. بۆیه، زۆر گرنگه له‌م روانگه‌وه با‌یه‌خ به‌خه‌زان و کۆمه‌لگه‌ بدری‌ت دیالۆگ و گفتو‌گۆ ئه‌نجام بدری‌ت به‌مه‌به‌ستی کردنه‌وه‌ی رێگا و ئاسانکاری کردن بۆ ئه‌م هاو‌کاری و خزمه‌تگوزاریانه، هه‌روه‌ها به‌رده‌وام بوونی خولی مه‌شق و راه‌ینیانی هۆشیاری به مه‌به‌ستی دڵنیا‌بوون له به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی هۆشیاری تا‌ک و کۆمه‌لگه، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌شدا،

پاره‌یه‌کی زۆر که‌م ده‌سته‌به‌رکراوه بو پید‌او‌یسته‌یه‌کانی پاراستن له‌ژێر رۆشنایی هه‌ردوو پلانی هاوکاری مرۆیی (HRP & 3RP). ئه‌مانه‌ی خواره‌وه به‌گرن‌گترین پید‌او‌یستی ده‌ست نیشان‌کراوون:

- 1- پید‌او‌یسته‌یه‌ گرن‌گه‌کان تایبته‌ به‌ بو‌بواری یه‌کسانی ره‌گه‌زی:
 - دامه‌زراندنی تیمی گه‌رۆکی هاوبه‌ش، به‌مه‌به‌ستی چاودێریکردن و به‌رپه‌وه‌بردن و چاره‌سه‌رکردنی کێشه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ توند و تیزی سیکی دژ به‌ ئافره‌تان.
 - دابین‌کردنی خزمه‌ت‌گوزاری پاک‌کردنه‌وه (WASH) و پابه‌ند بوون به‌ پیه‌ره‌کانی پاراستن به‌مه‌به‌ستی فه‌راهه‌م کردنی که‌ش و هه‌وا‌یه‌کی له‌بار بو‌ ئافره‌تان و مندالان و گه‌نجان و هه‌رزه‌کاران.
 - کردنه‌وه‌ی خولی مه‌شق و راهیانی پیه‌یه‌ی و هونه‌ری بو‌ ئافره‌تان.
 - دامه‌زراندنی خولی مه‌شق و راهیانی په‌یوه‌ست به‌ به‌رنامه‌کان له‌مانه‌ش بنیاتنانی خزمه‌ت‌گوزاری مه‌شق و اهینان و له‌ناوه‌وه‌ی کامپه‌کان له‌سه‌رتاسه‌ری هه‌ریمی کوردستان.

- 2- چاودێریکردن و هه‌ماهه‌نگی کردن:
 - دامه‌زراندنی ناوه‌ندی راپۆزکاری که‌ تیا‌یاند‌ا به‌شیوه‌یه‌کی ئازادانه پید‌او‌وستی و گه‌رفته‌کان تاوتوێ بکریت و بلا‌و‌کردنه‌وه‌ی زانیاری په‌یوه‌ندیدار.
 - دامه‌زراندن و کردنه‌وه‌ی یه‌که‌ی چاودێریکردن به‌مه‌به‌ستی سه‌ره‌په‌رشتی کردن و دل‌نیا‌بوون له‌وه‌ی که‌ هاوکاریه‌ مرۆیه‌کان به‌شیوه‌یه‌کی یه‌کسان و له‌کاتی دیاری‌کراوی خویان دابه‌شکراوون به‌شیوه‌یه‌کی رێک و پێک
 - دامه‌زراندن و کردنه‌وه‌ی یه‌که‌ی چاودێریکردنی مه‌شق پیکراو و خاوه‌ن ئه‌زموون به‌مه‌به‌ستی دل‌نیا‌بوون و رێگریکردن له‌ ئه‌نجامدانی سه‌ره‌په‌چی دژ به‌ مافی مرۆف و تاوانی سیکی دژ به‌ ئافره‌تان و تاوانی کۆمه‌لایه‌تی.

ئاسایشی خۆراک

خۆراک به پیداوایستییه‌کی هه‌ره سه‌ره‌کی وه‌پیشینه‌ی ئاواره و په‌نابه‌ره‌کان داده‌نریت، له هه‌ریمی کوردستانی ئاواره و په‌نابه‌ره کهم ده‌رامه‌ت و هه‌زاره‌کان به‌شیکه هه‌ره‌زوری خۆراک و پیداوایستییه‌کانینان وه‌رگرتوو له ریکخراوه ناحکومیه‌کان. هۆکاری سه‌ره‌کی نه‌بوون و کهمی هاوکاریه‌کانی حکومه‌ت له هه‌ریمی کوردستان ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ کیشه و گرفتی په‌یوه‌ست به سیسته‌می دابه‌شکردنی گشتی (PDS)، که به‌شیوه‌یه‌کی فه‌رمی له‌لایه‌ن حکومه‌تی عیراقه‌وه به‌رپه‌ده‌برداریت. به‌رده‌وام بوونی قه‌یران و گرفتی په‌یوه‌ست به دووباره تۆمارکردنه‌وه بۆ ناو لیستی سیسته‌می دابه‌شکردنی گشتی (PDS)، که ئه‌مه‌ش مانای ئه‌وه‌یه که زۆربه‌ی زوری خیزانه ئاواره‌کان ده‌ستیان

ناگات به سیسته‌می دابه‌شکردنی گشتی (PDS)، ئه‌مه‌ش وایلیکردون که پشت به‌ستن به هاوکاریه‌کانی ریکخراوه ناحکومیه‌کان یان پشت به‌ستن به خه‌رجی خۆپانه‌وه. ژماره‌ی ئه‌و خه‌لکانه‌ی که هاوکاری خۆراکیان وه‌رگرتوو به‌شیوه‌یه‌کی به‌رده‌وام له هه‌لبه‌زین و دابه‌زیندایه له‌ماوه‌ی ئه‌و شه‌ش مانگه‌ی رابردوو، مانگی تشرینی دووهم که مبه‌وونه‌وه‌یه‌کی ئیجگار گه‌وره‌ی به‌خۆیه‌وه بینی له‌رووی ژماره‌وه، هه‌روه‌ک له خشته‌ی ١٧، پیشاندراوو. له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا، ژماره‌ی ئه‌و خه‌لکانه‌ی که هاوکاری خۆراکیان وه‌رگرتوو له‌ریگه‌ی پاره‌ی کاش/پسوله به‌شیوه‌یه‌کی ریزه‌یی وه‌کو خۆی ماوه‌ته‌وه، به‌لام تاكو ئیستا نه‌گه‌یشتوو به‌ناستی پیداوایستی ئاواره و په‌نابه‌ران. له‌کاتی ئیستادا، هه‌موو که‌مپه‌کانی په‌نابه‌ران له هه‌ریمی کوردستان له شیوازی وه‌رگرتنی راسته‌وخۆی هاوکاری خۆراکه‌وه گۆراوون بۆ وه‌رگرتنی خۆراک له‌ریگه‌ی پسوله. هۆکاری ئه‌مه‌ش ده‌گه‌رپه‌ته‌وه بۆ کهمی و نه‌بوونی سه‌رچاوه‌ی دارایی و نه‌بوونی هیچ پلانیکی پیشنیارکراو بۆ زیاد کردنی بری ئه‌م پسولانه. به‌های پسوله‌ی خۆراک له مانگی تشرینی یه‌که‌م، هه‌روه‌ک مانگه‌کانی

رابدوو مایه‌وه، که بره‌که‌ی بریتی بوو له 19 دۆلاری ئەمریکی بۆ هه‌ر تاکیک مانگانە، ئەمه‌ش بۆ ئەو خیزانانه‌ی که زۆر که‌مده‌رامه‌تن و پپیویستیان به‌ خۆراکه. هه‌روه‌ها، بری 10 دۆلاری ئەمریکی ته‌رخان کراوه بۆ هه‌ر که‌سیک بۆ هه‌ر مانگیک، بۆ ئەو خیزانانه‌ی که مامناوه‌ندن و که‌متریپپیویستیان به‌ خۆراکه.

په‌روه‌رده و فی‌رکردن

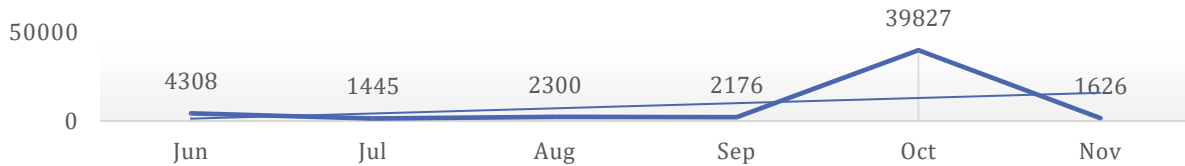

له‌ کۆتایی سالی خویندن 2014-2015 راپۆرت‌ه‌کان ئەوه‌یان نیشاندا که‌ ته‌نها 32٪ منداڵانی ئاواره‌ له‌ خزمه‌تگوزاری خویندنیان سوودمه‌ند بوون . هۆکاری سه‌ره‌کی بۆ ئەم پێژه‌ که‌م و ترسناکه‌ ئەوه‌یه‌ که‌ ژماره‌ی قوتابخانه‌کان که‌من و زۆربه‌یان و هه‌روه‌ها له‌هه‌ر قوتابخانه‌یه‌ک دوو ده‌وامی و سی ده‌وام ده‌کری و که‌می مووچه‌ی مامۆستایان و که‌می مامۆستای به‌ ئەزموون و

که‌می که‌ل و په‌لی خویندن و که‌می جی‌گای خویندن و پرۆگرامی خویندن، به‌ زمانی خویندن هۆکاریکی تزه‌ که‌ رێگری ده‌کات له‌ خویندن منداڵانی په‌نا به‌ر. له‌ کاتی‌کدا که‌ ریک‌خراوه‌کان و هاوبه‌شه‌کانیان گرنگی به‌ په‌روه‌رده و فی‌رکردن ده‌دن کیشه‌کانیان بۆ لایه‌نی په‌یوه‌ندیار خستۆته‌ روو و به‌شپوه‌یه‌کی به‌رداوه‌م له‌ هه‌ولێ زیاده‌کردنی تۆماری منداڵان له‌ قوتابخانه‌کان و له‌گه‌ڵ ئەمه‌ش هه‌زاران منداڵ بۆ به‌ش بوون له‌ هه‌لی خویندن. سالی خویندن نوێ له‌ مانگی تشرینی یه‌که‌م ده‌ستی پیکرد. وه‌کو له‌ خسته‌ی 1,9 نیشانده‌دات که‌ چۆن تۆمارکردنی قوتابیان بۆ خویندن سهره‌تایی بۆ منداڵی ته‌مه‌ن 6-14 سال‌ ب‌لاوبۆته‌وه‌

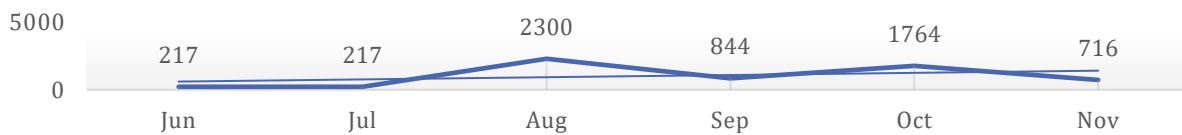
هه‌سه‌نگاندنی وه‌لامدانه‌وه‌ی راپه‌راندن

خشته‌ی ۱،۹
تۆماری مندالانی ته‌مه‌ن (۶-۱۴) سالی بۆ خویندنی سه‌ره‌تایی

ئه‌و ریکخراو و هاوبه‌شانه که له بواری په‌روه‌رده‌و فی‌رکرد کارده‌که‌ن ته‌نها یارمه‌تی مندالانی ئاواره‌یان نه‌داوه بۆ خو تۆمارکردن له خویندن به‌لام له‌گه‌ل ئه‌هوش توانیان قوتابخانه‌ی نوێ بکه‌نه‌وه که‌مپینه‌کی سه‌رکه‌وتوو بۆ ئه‌وه‌ی هانیا‌ن به‌ن که بگه‌رپینه‌وه بۆ خویندن

خشته‌ی ۲،۰
تۆماری مندالانی ته‌مه‌ن ۱۵-۱۷ سالی بۆ خویندنی ناوه‌ندی

له کاتی‌کدا ئه‌مه سوودی هه‌بوو بۆ مندالانی ته‌مه‌ن ۶-۱۴ سالی، به‌گشتی وه‌کو له خشته‌ی ژماره ۲،۰ ده‌رده‌که‌ویت، که ئاره‌زووی مندالانی ته‌مه‌ن ۱۵-۱۷ سال بۆ قوتابخانه جیگای نیگه‌رانیه.

سه‌رگوزشته‌ی مندالانی ته‌مه‌ن ۱۵-۱۷ به‌نه‌رینی ده‌مینیته‌وه بۆ چون بۆ قوتابخانه، ئه‌وان زیاتر چه‌ز ده‌که‌ن هه‌لی کاریان ده‌ست بکه‌ویت نه‌ک بچن بۆ قوتابخانه ئه‌مه‌ش به‌بریاری خویان ده‌بی‌ت یان له ژیر فشاری خیزانه‌کانیا‌ن ده‌بی‌ت.

به‌گویره‌ی چه‌ند سه‌رچاوه‌یه‌کی تایبه‌ت له نیو په‌نابه‌ران، تاکو ئیستا جیاوازیه‌کی زۆر بۆ چالاک‌ی په‌روه‌رده‌یی هه‌یه له نیوان ئه‌وانه‌ی له که‌مپه‌کان و ده‌روه‌ی که‌مپه‌کان ده‌ژین. به‌گشتی پیره‌ی مندالانی

ته‌مه‌ن ۱۵-۱۷ سالی که له قوتابخانه‌ی فه‌رمی ده‌خوینن ترسناکه به‌پیره‌ی ۵٪، ئه‌مه له کاتی‌کدا ئه‌م پیره‌یه به‌به‌راورد بۆ مندالانی ته‌مه‌ن ۶-۱۴ سالی زۆر زیاتره. به‌پیی خه‌م‌ل‌دنه‌کان پیره‌ی ئه‌و

مندالانه‌ی ته‌مه‌نیان له نیوان ۶-۱۴ سالی‌دایه و ده‌چن بۆ قوتابخانه به‌پێژه‌ی ۹۷٪ هه‌ژمار ده‌گریت، له‌وه‌رپێژه‌یه‌ش ته‌نها ۴۹٪ ئەم مندالانه‌ی ده‌چنه قوتابخانه که له ده‌ره‌وه‌ی که‌مپه‌کانن. که‌رتی په‌روه‌رده‌وه‌ی فی‌رکردن به‌ شی‌وه‌یه‌کی جدی کار ده‌کات بۆ ئه‌وه‌ی کیشه‌وه‌ گه‌رفته‌کان به‌رده‌م خوی‌ندنی مندالانی ئاواره‌ چاره‌سه‌ر بکات. ئەمانه‌ی خواره‌وه‌ وه‌کو کاری له‌ پێشینه‌ دیاریکراون بۆ به‌ره‌وه‌ پێشچوونی که‌رتی په‌روه‌رده‌وه‌ی فی‌رکردن و زیاده‌کردنی تۆماری قوتابیان له‌ قوتابخانه‌ی فه‌رمی که‌ کۆمه‌لیک کار له‌ خۆ ده‌گریت وه‌کو نۆژه‌نکردنه‌وه‌ و فراوانکردنی قوتابخانه‌کانی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی:

۱- ژێرخانی په‌روه‌رده‌وه‌:

- نۆژه‌نکردنه‌وه‌ و تازه‌کردنه‌وه‌ی باله‌خانه‌ی ئه‌وه‌ قوتابخانه‌ی ئیستا هه‌ن
- دروستکردن و دامه‌زراندنی چه‌ند قوتابخانه‌یه‌ک له‌ سه‌رانسه‌ری هه‌ریمی کوردستان، قوتابخانه‌ نوێیه‌کان ده‌تواند‌ریت دروست بک‌ریت له‌ کابینه‌ و یاخود باله‌خانه‌.

۲- که‌لوپه‌ل و پێداویستی په‌روه‌رده‌ویی:

- دابینه‌کردنی که‌لوپه‌ل و پێداویستی قوتابخانه‌ بۆ مامۆستا و قوتابیان.
- تازه‌کردنه‌وه‌ی که‌لوپه‌لی ئه‌وه‌ قوتابخانه‌ی ئیستا هه‌ن
- دابینه‌کردنی که‌لوپه‌لی سه‌ره‌تایی قوتابخانه‌ وه‌کو په‌راوگه‌ بۆ هه‌موو پۆلیک و قوتابیه‌ک

۳- تی‌چووی راپه‌راندنی کاروباره‌کان:

- دابینه‌کردنی مامۆستایان له‌ سه‌رانسه‌ری هه‌ریم
- دابینه‌کردنی مووچه‌ بۆ ئه‌وانه‌ی له‌ قوتابخانه‌کان کار ده‌کان وه‌کو مامۆستا و کارمه‌ند و فه‌رمانبه‌رانی ناو قوتابخانه‌ی که‌مپه‌کان.
- ئەنجامدانی راهێنانی ته‌کنیکی په‌یوه‌ندیدار بۆ مامۆستایان له‌ ئیستا و داها‌توو

کاریگه‌ری به‌سه‌ر هاوڵاتیان

هه‌ریمی کوردستانی رووبه‌رووی هاتنی چهند لیشاوێک له ئاواره و په‌نابه‌ری بۆته‌وه له ئه‌نجامی

سه‌ره‌ه‌لانی ئه‌م شه‌ر و ناسه‌قامگیری و توندوتیژیانه‌ی له سوریا عێراق هه‌یه. ئه‌مه‌ش قه‌ل کاریگه‌ریه‌کی زۆری هه‌بووه له‌سه‌ر ره‌وشی دارایی و کۆمه‌لایه‌تی هه‌ریم. وه‌لامدانه‌وه‌ی قه‌یرانه‌ی مرۆیه‌کان و دابینکردنی پێداویسته‌کانی ئاواره و په‌ناباران کاریکی قورس و زه‌حمه‌ته، له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌ش کاریگه‌ری زۆری هه‌بووه له‌سه‌ر کۆمه‌لگای میواندار.

هاوڵاتیان داوا ده‌کهن که حکومه‌ت پشتگوێیان نه‌خات له‌م شله‌ژانه و بارودۆخه‌ نا‌هه‌مواره‌ی که هه‌یه له ناوچه‌که. تاكو ئیستا وا ده‌خه‌ملیندری٢٨٪ خه‌زانی ئاواره و ٦٩٪ خه‌زانی په‌نابه‌ر له ده‌ره‌وه‌ی که‌مه‌یه‌کان نیشه‌جین. ئه‌مانه‌ش هه‌موو بوونه‌ته‌ هۆی قه‌ره‌بالگی و زیاده‌بوونی داواکاری بۆ خه‌مه‌تگوزارییه‌کان و به‌کارهێنانی سه‌رچاوه‌کان.

ئهو بواره‌ گه‌رنگانه‌ی که پێویسته‌ دیاریبکری و چاودیری بکری به‌ مه‌به‌ستی ریگریکردن له خراپ بوونی ره‌وشی ژیا‌نی هاوڵاتیان له داها‌توودا ئه‌مانه‌ن: دابینکردنی سه‌رچاوه‌ی سروشتی پێویست و پرکردنه‌وه‌ی بازا‌ری کار و چرکردنه‌وه‌ی داها‌ت و ریگریکردن له هه‌لئاوسانی نرخ‌ی خانوبه‌ره و ئاسایشی خۆراک و سه‌قامگیری کۆمه‌لایه‌تی و زۆربوونی هه‌ژاری و دابینکردنی پرۆگرامی خویندن و ته‌ندروستی.

بابه‌تیکی تر که پێویستی به‌ خه‌ستنه‌ روو هه‌یه بریتییه له زۆربوونی داواکاری له‌سه‌ر ئاوی خواردنه‌وه پاککردنه‌وه‌ی خۆل و خاشاک له کۆمه‌لگای و که‌مه‌کانیش. داواکاری ئاوی پاک به‌ رێژه‌ی ١١٪ (١، ١٧ ملیۆن مه‌تر سێجا) زیادیکردوه به هۆی زیاد بوونی رێژه‌ی دانیش‌توان، له‌گه‌ڵ ئه‌مه‌شدا به هۆی زۆربوونی ئاوی پیس و پاشماوه و نه‌بوونی سیه‌میکی گونجاو بۆ پاککردنه‌وه‌ی ئاوی پیس و خراپی تو‌ری زی‌راب و چهند کیشه‌یه‌کی تری په‌یوه‌نیدار زیادیکردوه.

ھەرۋەھا بە رېژەى ۲۶% (۱،۶۹۰ تەن) خۆل و خاشاك زىادىكردوۋە، ئەمەش بە شىۋەيەكى گىشتى جگە لە كارىگەرى خراپى لەسەر ژىرخانى دارايى و ژىنگەيى، كارىگەرى راستەوخۆ دەيىت لەسەر ژيان و تەندرووستى دانىشتوان لەسەر ھاۋلاتيان و ئاۋارەو پەنابەران.

نزيكەى ۲۵% بەرھەمى كارەباى گىشتى ھەريىمى كوردستان بۆ ئاۋارەو پەناباران دابىن دەكرىت. لە ئەنجامى ئەم فشارە زۆرە و كەمى سەرچاۋەى دارايى بەرھەمى كارەباى ھەريىم بە شىۋەيەكى يەكجار زۆر كەمىكردوۋە كە بە رېژەى ۵۰% ھەژمار دەكرىت. لە رابردوۋە حكومەتى ھەريىم تواناى دابىنكردنى ۲۳ كاتژمىرى كارەباى بۆ ھاۋلاتيان ھەبوۋ بەلام لە ئىستادا دەتوانىت تەنھا ۸-۱۰ كاتژمىر كارەبا دابىن بكات.

ئاسايشى خۆراك، ھەرچەندە ئىستا بە شىۋەيەكى تاردەيەك باش بەرپوۋە دەبردىت، بەلام مەترسى لەسەر ئاسايشى خۆراك ھەيە لە ئايندە. رېژەيەكى زۆرى ھاۋلاتيان پىشت بە كرپىنى خۆراك دەبەستن بەلام لە بەرامبەرىشدا، بەشىكى زۆرى ھاۋلاتيان پىشت بە بەشە خۆراكى مانگانە دەبەستن كە لەلايەن حكومەت دابەش دەكرىت. پىۋىستە ئەۋەش باس بكرىت كە ھەندىك لە ھاۋلاتيان تەۋاۋ پىشت بە خۆراكى مانگانە دەبەستن ۋەكو سەرچاۋەى سەرەكى خۆراك. لە كاتى ئىستادا بە شىۋەيەكى رېژەيى ئاسايشى خۆراك دابىن كراۋە بەلام بۆ ماۋەى زۆرتەر و لە ئەگەرى روودانى قەيرانى دىكەى مروىيى يان دارايى و نەمانى بەشە خۆراكى مانگانە ئەۋا كارىگەرى و مەترسى تەۋاۋ دەكاتە سەر ئاسايشى خۆراك.

رېژەى ھەژارى لە ھەريىمى كوردستان بۆ دوۋەيىندە بەرزبوتەۋە لە ۵.۳% بۆ ۱.۸% لە سالى 2014. ھەرچەندە ئەۋە بۆ چەندىن فاكتەر دەگەرپىتەۋە، بەلام بەشىكى زۆرى پەيوەندى بە ھاتنى ئاۋارەكانەۋە ھەيە كە بۆتە ھۆى ھەلاۋسانى بازار و كەمبۈنەۋەى دەرفەتى كار. زىادبوۋونى پىشېرپىكى لەنپوان ھىزى كار لە كەرتى گىشتى و كەرتى خزمەتگوزارى، بە تايبەتى پىشېرپىكى لەسەر كەرتى خزمەتگوزارى و ھىزى بازوۋ ھەيە. كەمبۈنەۋەى داھات بۆتە بەرپەست لەبەردەم تواناى بەردەۋامىدان بە پەيوەندى نپوان داھات و خەرجى ئەمەش بوەتە ھۆى زۆربوۋونى بارگرانى لەسەر قەرزكردن ھەرۋەكو خىزانەكان بۆ پىركدنەۋەى كورتهيىنان لە داھاتيان پىشت بە قەرز دەبەستن. ھەرۋەھا ژمارەيەكى زۆر لە ئاۋارەكانى ناوخۆ و پەنابەران لە دەرەۋەى كەمپەكان لەخانوى كرى دەژىن، روۋبەروۋبوۋنەۋەيەكى گەۋرەيە كە بتوانرىت شوپىنى نىشتەجىبوۋن بە كرپىەكى گونجاۋ دابىن بكرىت بۆ ھاۋلاتيانى ھەريىم و ئاۋارە و پەنابەران. ھەرۋەك لە راپۇرتى بانكى نپودەۋلەتى و ھەزارەتى پلاندا نان ھاتوۋە كە 000.243 ئاۋارە پىۋىستى بە شوپىنى گونجاۋ ھەيە .

لپىرەدا پىۋىستە ئامازە بەۋە بكرىت كە حكومەتى ھەريىمى كوردستان لەيەك كاتدا روۋبەروۋى سى

قهیران بۆته‌وه ئه‌وانیش: شه‌ر له‌ دژی رییخراوی تیروۆستی داعش و قهیرانی ئاواره و په‌نابه‌ران و قهیرانی دارایی.

کاریگه‌رییه‌ جو‌راوجۆره‌کان و گه‌وره‌یی ئه‌و ئه‌و گرفتانه‌ی که هه‌ریمی کوردستان پێیدا تێده‌په‌رپیت، هه‌رچه‌نده هه‌مووی په‌یوه‌ندی به له‌ نا‌کاو زیاده‌بوونی ریزی به 30% دانیش‌توان نیه، به‌لام ئه‌وه روونه ئه‌و ژماره زۆره‌ی ئاواره‌ی ناوخۆ و په‌نابه‌ر راسته‌خۆ و ناراسته‌خۆ کاریگه‌ری کردۆته‌ سه‌ر ژیرخانی کۆمه‌لگا و پێشکەش کردنی خزمه‌تگوزارییه‌ گشتی و سه‌ره‌تاییه‌کان. هاولاتیان و دانیش‌توانی هه‌ریمی کوردستان تا‌کو ئیستا هه‌لسۆکه‌وتیان دۆستانه و

هاوکاری بووه له‌گه‌ڵ ئاواره‌ی ناوخۆ و په‌نابه‌ران له هه‌ریمی کوردستان و ئومیده‌وارین به‌م شیوه‌یه به‌رده‌وام بێت و تا‌کو ئیستا پیکه‌وه ژیان نه‌بۆته‌ کیشه، به‌لام نیگه‌رانیه‌کان به‌رده‌وام روو له زیاده‌بوون به‌هۆی زیاده‌بوونی کاریگه‌ری ئاواره‌کان له‌سه‌ر دانیش‌توانی هه‌ریم و به‌هۆی به‌رده‌وامی شه‌ر و ناسه‌قامگیری هه‌یچ گه‌شبینیه‌ک نیه بۆ تێپه‌راندنی قهیرانی مرۆیی ئاواره‌بوون. له‌به‌رئه‌وه پێویسته کار له‌سه‌ر به‌رنامه‌یه‌کی فریاکه‌وتن بکریت سه‌باره‌ت به پیکه‌وه‌ژیان و هه‌لکردن له‌ نیوان ئاواره و په‌نابه‌ر و هاولاتیانی هه‌ریمی کوردستان.